

Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Școala Doctorală de Filosofie

Ioan Petru Culianu
și
problema relației dintre minte și realitate

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

Coordonator,
Prof. univ. dr. Rodica Marta Vartic

Student-doctorand,
Liliana Turică (căs. Sonea)

2013

Cuprins:

Introducere

1. Culianu și moștenirea filosofică europeană

1.1. Influența lui Mircea Eliade asupra lui I.P. Culianu

1.1.1. Relația maestru – discipol

1.1.2. Exercițiu comparativ

1.1.2.1. Hermeneutica la Eliade și Culianu

1.2. Moștenirea morfologiei lui Propp

1.3. Moștenirea structuralistă a lui Lévi-Strauss

1.4. Influența teoriei arhetipurilor în opera lui Culianu

1.5. Rădăcinile gândirii gnostice la Culianu

1.5.1. Interpretarea existențialistă a gnozei la Hans Jonas

2. Construcția metodei lui Ioan Petru Culianu

2.1. Considerații de început: mitanaliza

2.1.1. Definiții ale mitului

2.1.1.1. Dinamismul mitului

2.2. Gnozele dualiste – un intermezzo al metodei

2.2.1. Exegeza inversă – principiul hermeneutic al gnosticilor

2.3. Morfodinamica – punct terminus al metodei lui Culianu

2.3.1. Paradigma cognitivă

2.3.1.1. Cognitivismul sau discurs despre depășirea structuralismului

2.3.1.2. Intertextualitatea – o trăsătură cognitivă

2.3.1.3. Taxonomia tipurilor de analiză cognitivă

2.3.1.4. Fractalul în paradigma cognitivă

2.3.1.5. Cognitivismul sau la limita celei de-a patra dimensiuni

3. Epistemologia renașcentistă

3.1. Discursul fantastic și arta memoriei

3.1.1. Teoria pneumofantasmologică a cunoașterii

3.2. *Magia sau știința imaginarului*

3.2.1. Formele magiei

3.2.1.1. Magia intersubiectivă sau pneumatică

3.2.1.2. Magia intrasubiectivă

3.2.1.3. Magia intelectuală

3.2.1.4. Magia ficiniană

3.2.1.5. Magia erotică bruniană

3.2.1.6. Demonomagia

3.3. *Cenzura imaginarului. Reforma și Contrareforma*

3.3.1. Efectul muștei aptere

3.4. *Metamorfozele magiei și magicianului*

4. Lumea ca joc al minții

4.1. Despre jocuri și regulile lui

4.2. Jocul și „obiectele ideale”

4.2.1. Religia ca „obiect ideal” sau sistem logic

4.2.1.1. Religie și putere

4.2.1.2. Perspectiva cognitivistă asupra religiei

5. Noua paradigmă epistemologică

5.1. Politică și știință

5.2. Paradigmele și „devoluția” condiției umane

5.2.1. Lumea în Toz grec

5.3. Nihilism și putere

Concluzii

Bibliografie

Cuvinte-cheie:

Minte, realitate, omologie, cognitivism, metodă, mit, dualism, gnoze, epistemologie, nou umanism, mitanaliză, morfologie, arhetip, structuralism, morfodinamică, fantasmă, imagine, magie, Renaștere, Reformă, joc, obiecte ideale, știință, religie, paradigmă, progres, evoluție, nihilism.

Prin această cercetare am propus o abordare sistematică a operei filosofice a lui Ioan Petru Culianu în care am pornit de la originea gândirii sale, apoi am restituit felul în care s-a produs construcția metodei lui, iar, în același timp, am explicat și analizat paradigma cognitivă în care s-a situat autorul.

Am pornit de la ipoteza lui Ioan Petru Culianu potrivit căreia lumea este o corespondență macrocosmică a minții. Acestei corespondențe Culianu i-a aplicat o interpretare cognitivă, ale cărei principii au fost explicate pornind de la miturile dualiste, precum și de la epistemologia renașcentistă.

În concepția lui Culianu, lumea este rezultatul unui joc realizat pe baza omologiei cu mintea. Fără îndoială, această concepție reprezintă o preluare a tradiției renașcentiste care susținea existența unei analogii microcosmos – macrocosm, om – univers. Însă pe parcursul cercetării am subliniat că, în cazul lui Culianu, nota de originalitate constă în faptul că pe baza omologiei cu mintea putem cunoaște lumea, și nu invers, precum în cazul Renașterii. Lumea este proiecția minții umane, și nu omul este o reprezentare în miniatură a universului. De aceea, filosofia lui Culianu reflectă din această perspectivă o epistemologie renașcentistă răsturnată.

Tema este de actualitate pentru că Ioan Petru Culianu este un filosof care s-a raportat nu numai la istoria și filosofia religiei, la descoperirile din științele exacte, ci și la științele cognitive, care în epoca lui erau la început de drum. Ideea centrală a filosofiei lui Culianu este că mintea generează totul, inclusiv ceea ce percepem noi ca realitate. Din această perspectivă, urmăresc două aspecte: primul, *omologia minte-realitate* care este o cheie de interpretare și de cunoaștere, iar, cel de-al doilea, care se aplică acestei omologii, *principiul cognitivist* potrivit căruia mintea funcționează după același algoritm ca un program de calculator.

În această prezentare a aspectelor filosofice ale operei lui Ioan Petru Culianu am arătat în primul capitol sursele gândirii sale, fapt care face posibilă o mai bună receptare și interpretare a

operei culianiene. Astfel, am prezentat ideile folosite de Culianu din Mircea Eliade și moștenirea filosofică europeană, în special Vladimir Iakovlevici Propp, Claude Lévi-Strauss, Carl Gustav Jung, precum și din bogatele surse gnostice filtrate prin critici precum Hans Jonas sau Ugo Bianchi. Se poate constata cu ușurință faptul că I. P. Culianu a avut o preferință pentru demersul formalist al lui Propp sau pentru clasificarea miturilor realizată de Claude Lévi-Strauss.

Deși Ioan Petru Culianu a fost preocupat o bună bucată de vreme de aceleași probleme ca maestrul său Mircea Eliade, totuși, este greșit să îl analizăm pe Culianu în umbra lui Eliade. Culianu este un gânditor original care are în comun cu Eliade cercetarea filosofiei Renașterii, a operei eminesciene, determinarea, la un moment dat, a unui nou umanism, interesul pentru istoria și filosofia religiilor, dar, totuși, rezultatele cercetării lui sunt diferite. Se pot întâlni și la Culianu conceptele centrale ale operei lui Eliade sacru, profan, mit, simbol, însă, toate acestea sunt reinterpretate într-o variantă radical modificată, chiar opusă. De asemenea, și metodele de lucru ale celor doi filosofi pot fi puse într-un exercițiu comparativ, în timp ce Eliade își expune concepția prin metoda hermeneutică, Culianu a preferat să pornească, în prima etapă a gândirii sale, de la abordarea specifică a mitanalizei. Apoi, Culianu a analizat istoria religiilor cu scopul de a găsi un principiu epistemologic, în vreme ce la Eliade acesta este unul hermeneutic. Pe de altă parte, Culianu a fost un exeget de seamă al operei lui Eliade. Așa cum a arătat însuși Eliade, interpretarea lui Culianu la opera eliadiană nu a căzut în „păcatul hagiografiei”¹, ea a reprezentat un punct de pornire în dezvoltarea unei gândiri originale.

Clasificarea basmelor fantastice realizată de Propp l-a determinat pe Culianu să demonstreze că există o unitate a unor structuri care caracterizează diverse culturi ce par fără legătură între ele. În cazul lui Culianu o astfel de structură este mitul, acesta reprezintă unitatea care stă la baza tradiției culturale. Practic, Culianu dorea să arate că există un număr limitat de mituri care intră în diverse combinații și, dacă istoria religiei le caută, atunci le poate găsi pretutindeni. Această idee se găsește, cu diferențe specifice, la Goethe, atunci când descrie *Urpflanze* sau „planta originară”, sau la Propp pentru care basmul este un mit. Vladimir Iakovlevici Propp determină, prin analiza mai multor basme, un model al basmului fantastic, în care structura monotipică este dată de funcțiile personajelor în basme. De asemenea, ideea este

¹ Scrisoarea lui Mircea Eliade către Culianu, datată la 3 mai 1977, ce apare în Ioan Petru Culianu, *Dialoguri întrerupte. Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, Iași, Editura Polirom, 2004, p. 96.

întâlnită și în structuralism, atunci când reprezentanții lui analizează structurile discursive sau relațiile de rudenie.

Predecesorii lui Culianu au arătat că miturile sunt comune chiar culturilor care nu au stabilit vreodată legături, de exemplu Claude Lévi-Strauss a considerat că mitul este format din modele de bază, care au caracteristicile întregului, iar această schemă universală este numită mitem. De asemenea, opozițiile conceptuale întâlnite la Strauss i-au declanșat lui Culianu ideea despre caracterul dual al gândirii. De altfel, toată opera lui Culianu este scrisă fie într-o notă structuralistă, fie de încercare de despărțire de structuralism, deci, e o permanentă raportare la acest curent, și, în special, la opera lui Lévi-Strauss.

Însă toate aceste structuri sunt statice și nu reflectă felul în care s-au transmis în timp. O posibilă explicație se poate da prin existența inconștientului colectiv, adică o formă apriorică prin care se transmit caracteristicile speciei, de la omul „primitiv” la omul modern. Aceasta este poziția psihanalizei, mai exact, a lui Carl Gustav Jung, pentru care inconștientul colectiv este „ADN”-ul speciei noastre. Această structură, în concepția lui Culianu, nu explică foarte clar cum a funcționat procesul de transmitere în cazul culturilor pe care noi le numim „primitive”. De aceea, Culianu propune o altă explicație, o cheie de interpretare, adică existența unei omologii ce se aplică minții și realității, cunoașterea minții putând determina o cunoaștere a lumii.

Gnosticismul devine preocuparea fundamentală a lui Culianu până la moartea sa, iar pe baza analizei dualismelor, Culianu își construiește metoda de lucru, precum și o parte din argumentele sale cu privire la natura umană. Această preocupare începe cu studiul aprofundat dedicat lucrărilor lui Hans Jonas. Binaritatea specifică gnoznelor arată caracterul dual al gândirii, faptul că mintea pornește de la două principii aflate în opoziție. Odată cu stabilirea acestei particularități a gândirii, Culianu a depășit metoda morfologică, strict legată de clasificări, și a ajuns la o metodă în care evenimentele sunt analizate într-un continuum spațio-temporal, adică multidimensional. Procesul cu mai multe dimensiuni se numește istorie, doar în cadrul ei, a arătat Culianu, au loc diverse activități, produse prin participarea la jocurile mentale.

În al doilea capitol am expus etapele pe care le-a parcurs Culianu în construirea metodei sale, numită în final morfodinamică. Analiza pe care o face dualismului îl determină să stabilească un model după care funcționează mintea, modelul acesta a fost, inițial, identificat cu mitul ca arhetip. Iar metoda sa în această fază este una morfologică, inspirată din lucrările lui Goethe, dar și ale formalistului Propp. Din cauza caracterului static al mitului, Culianu caută și

alte surse de inspirație și se oprește la structuralism. Însă și acestuia îi găsește o limită, faptul că structuralismul nu reușește să integreze istoria. Timpul la Strauss are un caracter închis, iar deschiderea se poate asigura doar prin diacronie, rol îndeplinit la Culianu de istorie. Această nouă viziune se conturează și ca urmare a amplitudinii pe care o iau științele exacte, care ajung să influențeze și științele umaniste. Toate schimbările se fac în timp, în istorie, ele sunt ramificații care pornesc de la un principiu binar. În acest moment, Culianu încearcă ceva nou și propune o analiză a faptelor într-o înlănțuire spațiu-timp, iar metoda sa din acest moment poate fi numită morfodinamică. Culianu adoptă explicația transmiterii culturale printr-un set de idei, procesate de un program asemănător cu al calculatorului, idei care se întâlnesc în secvențe ce determină istoria.

Chiar dacă suntem tentați să analizăm opera lui Culianu ca un demers prin care acesta își dezvoltă metoda de lucru, totuși nu se poate spune că opera lui este doar o construcție metodologică. Dimpotrivă, este o încercare de a stabili un principiu de cunoaștere, care nu are la bază rațiunea, logosul, ci, mai degrabă, imaginea înțeleasă ca fantasmă. Magia, care în Renaștere deține statutul de știință, are avantajul de a opera cu fantasmă. Punctul de plecare în construirea teoriei lui Culianu despre magie, înțeleasă ca gândire fantasmatică, îl reprezintă lucrările lui Marsilio Ficino și Giordano Bruno. Așadar, în capitolul al treilea, intitulat *Epistemologia renașcentistă*, am arătat statutul pe care îl are magia în opera lui Culianu. Pe de o parte, interesul lui Culianu față de magie este unul de factură transcendentă, kantiană, prin încercarea de a stabili cum este posibilă magia și manipularea imaginilor ca fantasme. Această clarificare realizează o deschidere către lumea exterioară, care poate fi cunoscută prin omologie cu structura lumii interioare. Magia stabilește o legătură între lumea exterioară și cea interioară, cu ajutorul ei omul poate cunoaște universul exterior din interior. Pe de altă parte, celălalt scop de a cunoaște gândirea magică este la Culianu unul psihologic, mai exact, de a înțelege modalitatea prin care pot fi manipulați, „legați” indivizii. Culianu dorea să cunoască structurile care fac posibile și determină rețelele și comportamentele sociale. De aceea, în acest capitol am prezentat locul central ocupat de știința imaginarului, de magie, care pentru Culianu oferă o cunoaștere calitativă asupra universului. O bună cunoaștere a mecanismului mental, reflectat prin actul magic, conferă o deschidere a misterelor lumii exterioare. Culianu arată că prin intermediul magiei se controlau masele, la fel cum se întâmplă și astăzi cu mass-media prin care se exercită un control cu ajutorul

imaginilor. Culianu a îmbinat într-un mod autentic structurile apriorice ale subiectului kantian cu principiul renescentist al omologiei om-univers, având la bază conceptul de fantasmă.

Cunoașterea magică a fost anihilată, arată Culianu, de știința modernă, bazată pe rațiune și care oferă, mai degrabă, o cunoaștere cantitativă a lumii. Știința modernă a ignorat toate premisele care făceau din magie Arta prin excelență, și, din acest motiv, noi trăim astăzi cu un imaginar cenzurat. Culianu spera la o reinstaurare a Renașterii, de pe urma căreia se rezulte un nou umanism, prin care să se depășească știința cantitativă modernă. El a arătat că ar fi necesară o nouă Reformă care să refacă ceea ce tot ea a stricat, căci puritanismul impus de Reformă a avut ca efect respingerea magiei și a tuturor științelor renescentiste, ce stimulau rolul imaginației și fantasmelor.

Conceptul de joc reflectă, asemenea magiei, mecanismul după care funcționează mintea. *Lumea ca joc al minții* este cel de-al patrulea capitol în care am pornit de la ipoteza lui Culianu potrivit căreia toate creațiile umane sunt cartografieri ale minții. Astfel, orice produs uman rezultă dintr-un joc al minții, care se poate împlini doar în istorie. Un astfel de produs al minții este mitul, el nu oferă, în cazul lui Culianu, semnificații sociale sau de altă natură, ci relevă jocul minții. În diverse combinații miturile formează sisteme, iar provocarea supremă în cazul lui Culianu este accesul la principiul care face posibile combinațiile.

Produsele minții sunt „obiectele ideale”, identificate cu religia, filosofia și știința. Fiecare în parte reflectă un întreg, iar forma sub care se manifestă este mitul. Din acest motiv, deși cele trei tipuri de obiecte ideale sunt practic echivalente, totuși religia pare să ocupe un loc superior la Culianu, pentru că miturile predomină în religie. Originea miturilor se află în minte, iar despre ea Culianu spunea că joacă un joc. Această calitate se aplică minții umane, dar Culianu avansează în textele lui literare și ideea minții divine. Ambele ar părea că urmează un parcurs, asemănător cu o mașină digitală, având la bază reguli generative, numai că rezultatul nu este întotdeauna previzibil.

După părerea mea și în urma citirii lucrărilor științifice și literare ale lui Ioan Petru Culianu, el a căutat unitatea care să exprime întregul, adică un principiu care să aibă caracter universal. Culianu a declanșat acest proces o dată cu analiza pe care o face dualismului. Potrivit lui Culianu, mintea funcționează după regulile unui principiu binar, care pot fi descrise pe felul în care sunt construite dualismele. Un astfel de principiu este cel cognitivist, potrivit lui, mintea funcționează ca un program de computer, bazându-se pe anumite reguli de funcționare și care

desfășoară un algoritm. Rezultatele acestui proces sunt cognoscibile în măsura în care se fac diverse computații sau combinații. Însă nu se poate stabili cu ușurință dacă aceste computații se pot realiza la infinit, dacă avem acces la ele, și, prin urmare, în acest context, cu greu avem acces la o cunoaștere absolută.

În capitolul al cincilea, intitulat *Noua paradigmă epistemologică*, am prezentat pluralismul viziunilor, așa cum este el susținut de Culianu, ce a marcat evoluția cunoașterii și, implicit, evoluția condiției umane. Culianu respinge argumentele care arată caracterul cumulativ al progresului, susținând că acestea sunt depășite și fac parte din paradigma teoretizată de Popper, în care o teorie este adevărată dacă trece testul falsificabilității. Culianu credea într-o nouă paradigmă, inițiată de Kuhn și dezvoltată de Feyerabend, care scoate în evidență ideea că în lumea noastră orice este posibil. Lumea în care trăim nu se caracterizează prin progres cumulativ, ci prin schimbări bruște de situație. Schimbările care determină paradigmele sunt revoluționare, o astfel de revoluție, arată Culianu, dezvoltându-l pe Taubes, este cea a gnosticilor.

Dacă problemele care apar în cadrul unei paradigme nu pot fi soluționate, ceva corodează paradigma și apare necesitatea unei schimbări. Astfel, conform lui Kuhn, schimbările apar ca urmare a unor revoluții, ele determinând configurarea unei noi paradigme cu reguli proprii. Aceste teoretizări țin de domeniul științelor exacte, iar Culianu credea că științele umaniste cedează tot mai mult teren în fața acestora. Pe de altă parte, Feyerabend nu este de acord cu o abordare științifică, pentru că oamenii de știință greșesc adesea, spune el, și atunci când propun ceva, de fapt, ei aduc soluții inutile.

În această paradigmă, ce se caracterizează prin lipsa evoluției, omul se găsește într-o condiție precară. În final, Culianu arată că regresul este, de fapt, ceea ce caracterizează condiția umană, chiar dacă gnosticii mută accentul spre om dinspre divinitate. Deși Culianu propunea o perspectivă renescentistă răsturnată a raportului om-univers, în care universul ia forma pe care i-o dă omul, totuși omul nu se află într-o poziție care să-i fie benefică. Culianu prezintă și alte concepții legate de devoluția ce caracterizează condiția umană, în primul rând, el face trimitere la Hans Jonas, pentru care istoria arată regresul gnozei. În legătură cu acest regres putem cita și concepția lui Hans Blumenberg, pentru care rolul istoriei a fost de izgonire a gnosticismului.

Toate aceste argumente îl determină pe Culianu să afirme că asistăm la un proces din care rezultă produse determinate, cel mai des, de întâmplare, că, astfel, orice devine posibil. Iar dacă

se întâmplă astfel, un factor important îl are politicul care intervine în acțiunile oamenilor. În acest sens, Culianu arată că astăzi alegerile indivizilor sunt în fond determinate de stat, el preia rolul magicianului din Renaștere. Practic lumea trece printr-o criză, iar rezultatul momentelor de criză a fost nihilismul. Odată cu el, omul își pierde încrederea într-o instanță absolută și produce o răsturnare a valorilor. Însă, odată cu capitalismul se mai produce o răsturnare, puterea este redusă la ban, și nu la felul în care ideile pot stăpâni lumea.

Prin cercetarea mea am intenționat să clarific sursele metodei, precum și ale sistemului culianian, care reprezintă premisele principiului epistemologic al lui Culianu, conform căruia unitatea minții (microcosmosul) descifrează unitatea lumii (macrocosmosul). Din acest motiv, opera lui Culianu se constituie ca o explorare a teritoriului minții în care găsim „obiectele ideale” în dimensiunea lor logică, dar găsim, de asemenea, magia și jocul ca modalitate de manifestare și autoprezentare a minții. Lumea astfel decriptată dezmente prejudecata existenței progresului istoric, fiind caracterizată mai curând prin ceea ce Culianu numește devoluție.

Concluzia mea este că prin prezentarea perspectivei epistemologice a lui Culianu am evidențiat importanța pe care o acordă Culianu omologiei, ca principiu de cunoaștere, dar aceasta nu înseamnă ca am respectat principiul completitudinii, ci pe acela al complexității în înțeles culianian, adică am abordat o perspectivă din mai multe unghiuri, fără pretenția de a acoperi decât un fragment din acest întreg văzut de multe ori ca un *puzzle*.

Bibliografie principală:

1. Culianu, Ioan Petru, *Mircea Eliade*, (1978) ediția a treia, traducere de Florin Chirițescu și Dan Petrescu, postfață de Sorin Antohi, Iași, Editura Polirom, 2004.
2. Culianu, Ioan Petru, *Iocari serio. Știință și artă în gândirea Renașterii*, (redactată în 1979), traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu și Dan Petrescu, postfață de Horia-Roman Patapievici, Iași, Editura Polirom, 2003.
3. Culianu, Ioan Petru, *Iter in silvis I. Eseuri despre gnoză și alte studii*, (1981), traduceri de Dan Petrescu, Corina Popescu, Hans Neumann; introducere de Eduard Iricinschi, Iași, Editura Polirom, 2012.
4. Culianu, Ioan Petru, Lombardo G. Mario, Romanato Gianpaolo, „Religia și creșterea puterii”, în *Religie și putere*, (1981), traducere de Maria -Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, ediție îngrijită de Dan Petrescu, București, Editura Nemira, 1996.
5. Culianu, Ioan Petru, *Psihanodia. O prezentare a dovezilor cu privire la ascensiunea celestă a sufletului și la importanța acesteia*, (1983), traducere din limba engleză de Mariana Neț, Iași, Editura Polirom, 2006.
6. Culianu, Ioan Petru, *Eros și magie în Renaștere. 1484*, (1984), traducere din limba franceză de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Sorin Antohi, traducerea textelor din limba latină de Ana Cojan și Ion Acsan, Iași, Editura Polirom, 2011.
7. Culianu, Ioan Petru, *Éros et Magie à la Renaissance. 1484*, Paris, Flammarion, 1984.
8. Culianu, Ioan Petru, *Experiențe ale extazului. Extaz, ascensiune și povestire vizionară din elenism până în Evul Mediu*, (1984), ediția a II-a, traducere de Dan Petrescu, prefață de Mircea Eliade, postfață de Eduard Iricinschi, Iași, Editura Polirom, 2004.
9. Culianu, Ioan Petru, *Expériences de l'extase: Extase, ascension et récit visionnaire de l'hellénisme au Moyen Age*, Paris, Payot, 1984.
10. Culianu, Ioan Petru, *Gnosticism și gândire modernă: Hans Jonas*, (1985), traducere de Maria - Magdalena Anghelescu și Șerban Anghelescu, Iași, Editura Polirom, 2006.
11. Culianu, Ioan Petru, *Gnozele dualiste ale Occidentului. Istorie și mituri*, (1990), traducere din limba franceză de Tereza Culianu-Petrescu, cuvânt înainte al autorului, postfață de Horia-Roman Patapievici, Iași, Editura Polirom, 2002.
12. Culianu, Ioan Petru, *Gnoses dualistes d'Occident: Histoire et mythes*, Paris, Plon, 1990.

13. Eliade/Culianu, *Dicționar al religiilor*, (1990) cu colaborarea lui H. S. Wiesner, ediția a II-a, traducere din franceză Cezar Baltag, București, Editura Humanitas, 1996.
14. Culianu, Ioan Petru, *Călătorii în lumea de dincolo*, (1991), traducere din limba engleză de Gabriela și Andrei Oișteanu, prefață și note de Andrei Oișteanu, cuvânt înainte de Lawrence E. Sullivan (în românește de Sorin Antohi), ediția a III-a, Iași, Editura Polirom, 2002.
15. Culianu, Ioan Petru, *Arborele Gnozei. Mitologia gnostică de la creștinismul timpuriu la nihilismul modern*, (1992), traducere din limba engleză de Corina Popescu, Iași, Editura Polirom, 2005.
16. Culianu, Ioan Petru, *Studii românești I. Fantasmeme nihilismului. Secretul doctorului Eliade*, traduceri de Corina Popescu și Dan Petrescu, ediția a II-a, Iași, Editura Polirom, 2006.
17. Culianu, Ioan Petru, *Studii românești II. Soarele și Luna. Otrăvurile admirației*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu, Corina Popescu și Dan Petrescu, notă asupra ediției de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Editura Polirom, 2009.
18. Culianu, Ioan Petru, *Jocurile minții. Istoria ideilor, teoria culturii, epistemologie*, ediție îngrijită de Mona Antohi și Sorin Antohi, cu un studiu introductiv de Sorin Antohi, Iași, Editura Polirom, 2002.
19. Culianu, Ioan Petru, *Cult, magie, erezii. Articole din enciclopedii ale religiilor*, traduceri de Maria-Magdalena Anghelescu și Dan Petrescu, postfață de Eduard Iricinschi, Iași, Editura Polirom, 2003.
20. Culianu, Ioan Petru, *Dialoguri întrerupte. Corespondență Mircea Eliade – Ioan Petru Culianu*, Iași, Editura Polirom, 2004.
21. Culianu, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, Iași, Editura Polirom, 2005.

Ficțiune:

22. Culianu, Ioan Petru, *Arta fugii. Povestiri*, (scrise între '67 și '72) prefață Dan C. Mihăilescu, Iași, Editura Polirom, 2002.

23. Culianu, Ioan Petru, *Hesperus*, (roman) (1982), prefață de Mircea Eliade, Iași, Editura Polirom, 2004.
24. Culianu, Ioan Petru, *Toz grec*, (roman),(1981-1984), ediție îngrijită și traduceri de Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Editura Polirom, 2010.
25. Culianu, Ioan Petru, *Jocul de smarald*, în colaborare cu H. S. Wiesner (1989), traducere de Agop Bezerian, Iași, Editura Polirom, 2005.
26. Culianu, Ioan Petru, *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri*, Scrise în colaborare cu H. S. Wiesner, traducere de Mihaela Gloga, Mihai Miroiu, Dan Petrescu, postfață de Paul Cernat, Iași, Editura Polirom, 2002.

Lucrări despre Ioan Petru Culianu:

27. Antohi, Sorin (coordonator), *Ioan Petru Culianu. Omul și opera*, traduceri de Corina Popescu, Claudia Dumitriu, Ioana Ieronim, Cristina Ionică, Tereza Culianu-Petrescu, Iași, Editura Polirom, 2003.
28. Anton, Ted, *Eros, magie și asasinarea profesorului Culianu*, traducere de Cristina Felea, prefață de Andrei Oișteanu, ediția doua revăzută, Iași, Editura Polirom, 2005.
29. Călinescu, Matei, *Despre Ioan P. Culianu și Mircea Eliade. Amintiri, lecturi, reflecții*, Iași, Editura Polirom, 2002.
30. Gatti, Claudio, *Prevestirea. Thriller esoteric*, traducere de Geo Vasile, Iași, Editura Polirom, 2005.
31. Gavriluță, Nicu, *Culianu, jocurile minții și lumile multidimensionale*, prefață de Moshe Idel, Iași, Polirom, 2000.
32. Gavriluță, Nicu (coordonator), *Ioan Petru Culianu. Memorie și interpretare*, Iași, Editura T, 2002.
33. Oișteanu, Andrei, *Religie, politică și mit. Texte despre Mircea Eliade și Ioan Petru Culianu*, Iași, Editura Polirom, 2007.
34. Oișteanu, Andrei, *Mythos & Logos. Studii și eseuri de antropologie culturală*, ediția a II-a, București, Nemira, 1998.
35. Oișteanu, Andrei, *Narcotice în cultura română. Istorie, religie și literatură*, ediția a II-a revăzută, Iași, Polirom, 2011.

36. Patapievici, Horia-Roman, *Ultimul Culianu*, București, Editura Humanitas, 2010.

Articole despre Ioan Petru Culianu:

37. Gavriluță, Nicu, „Actualitatea paradigmei Eliade-Culianu în interpretarea mitologiilor contemporane”, în *JSRI*, nr.15, 2006.

38. Lavric, Sorin, „Lauda fantasmelor” în *România literară*, nr. 41, 13 octombrie 2006.

39. Lavric, Sorin, „Unul sau mai mulți dumnezei?” în *Luceafărul de dimineață*, nr. 31, 24 septembrie 2008.

40. Pecican, Ovidiu, „Nevoile imaginare”, în *Observator cultural*, nr. 51, 16-22 februarie, 2006.

41. Pecican, Ovidiu, „CULIANU între știință și revelație”, în *Apostrof*, anul XXI, nr. 7 (242), 2010.

42. Petreu, Marta, „PATAPIEVICI sau discurs asupra metodei”, în *Apostrof*, anul XXI, nr. 7 (242), 2010.

43. Pîrvan-Jenaru, Dana, „Fantasmele textului literar”, în *România literară*, nr. 22, 8 iunie 2007.

44. Romilă, Adrian G., „Culianu și religia ca sistem”, în *ID*, nr. 6(57), iunie 2009.

45. Romilă, Adrian G., „Călătoria în lumea de dincolo: specialitatea Culianu”, *Cuvântul*, nr. 377, noiembrie 2008.

46. Romilă, Adrian G., „Eseu asupra prozei lui Ioan Petru Culianu”, în *Convorbiri literare*, nr.9, septembrie 2005, <http://convorbiri-literare.dntis.ro/ROMILAiu5.htm>

Bibliografie secundară:

47. Aristotel, *Despre suflet*, traducere și note de Alexander Baumgarten, București, Editura Humanitas, 2005.

48. Agamben, Giorgio, *Stanzas: Word and Phantasm in Western Culture*, translated by Ronald L. Martinez, Minneapolis and London, University of Minnesota Press, 1993.

49. Benjamin, Walter, *Iluminări*, traducere de Catrinel Pleșu, Cluj-Napoca, Editura Idea Design & Print, 2002.

50. Blumenberg, Hans, *La légitimité des temps modernes*, traduit de l'allemand par Marc Sagnol, Jean-Louis Schlegel et Denis Trierweiler avec la collaboration de Marianne Dautrey, Paris, Ed. Gallimard, 1999.
51. Borges, Jorge Luis, „Tlon, Uqbar, Orbis Tertius”, *Opere I*, traduceri de Cristina Hăulică, Andrei Ionescu și Darie Novăceanu, București, Editura Univers, 1999.
52. Borges, Jorge Luis, *Aleph*, ediția a II-a, traduceri și note de Cristina Hăulică și Andrei Ionescu, ediție îngrijită de Andrei Ionescu, Iași, Polirom, 2011.
53. Botez, Angela, Popescu, M. Bogdan (coordonatori), *Filosofia conștiinței și științele cognitive*, București, Cartea Românească, 2002.
54. Caillois, Roger, *Mitul și omul*, traducere din limba franceză de Lidia Simion, cu o prefață a autorului, București, Editura Nemira, 2000.
55. Clastres, Pierre, *Societatea contra statului. Studii de antropologie politică*, traducere de Emanuel Actarian, prefață de Vintilă Mihăilescu, București, Editura Ararat, 1995.
56. Cusanus, Nicolaus, *De Docta Ignorantia*, ediție bilingvă, ediție îngrijită, traduceri, tabel cronologic, note și postfață de Andrei Bereschi, Iași, Polirom, 2008.
57. Dodds, E. R., *Grecii și iraționalul*, ediția a II-a, traducere de Catrinel Pleșu, Iași, Polirom, 1998.
58. Durand, Gilbert, *Figuri mitice și chipuri ale operei. De la mitocritică la mitanaliză*, traducere din franceză de Irina Bădescu, București, Editura Nemira, 1998.
59. Eliade, Mircea, *Solilocvii*, (1932) București, Editura Humanitas, 2003.
60. Eliade, Mircea, *Oceanografie*, (1934) București, Editura Humanitas, 2003.
61. Eliade, Mircea, *Cosmologie și alchimie babiloniană*, (1937) Iași, Editura Moldova, 1991.
62. Eliade, Mircea, *Fragmentarium*, (1938) București, Editura Humanitas, 2003.
63. Eliade, Mircea, *Mitul reintegrării*, (1942) București, Editura Humanitas, 2003.
64. Eliade, Mircea, *Insula lui Euthanasius*, (1943) București, Editura Humanitas, 1993.
65. Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțoarceri*, (1949), București, Univers Enciclopedic, 1999.
66. Eliade, Mircea, *Sacrul și profanul*, (1956) traducere de Brândușa Prelipceanu, București, Editura Humanitas, 2000.
67. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. I, traducere de Cezar Baltag, Chișinău, Editura Universitas, 1992.

68. Eliade, Mircea, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. II, traducere de Cezar Baltag, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
69. Eliade, Mircea, *Nostalgia originilor. Istorie și semnificație în religie*, traducere de Cezar Baltag, București, Editura Humanitas, 1994.
70. Elias, Norbert, *Procesul civilizării. Cercetări sociogenetice și psihogenetice, vol I, Transformări ale conduitei în straturile laice superioare ale lumii occidentale*, traducere de Monica-Maria Aldea, Iași, Polirom, 2002.
71. Feyerabend, Paul, *Contre la méthode. Esquisse d'une théorie anarchiste de la connaissance*, traduit de l'anglais par Baudouin Jurdant et Agnès Schlumberger, Paris, Seuil, 1979.
72. Foucault, Michel, *Cuvintele și lucrurile*, traducere de Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, București, Editura Univers, 1996.
73. Freud, Sigmund, *Opere 4*, „Studii despre societate și religie”, traducerea din limba germană de Roxana Melnicu, George Purdea, Vasile Dem. Zamfirescu, Editura Trei, 2000.
74. Frobenius, Leo, *Paideuma. Schiță a unei filosofii a culturii (Aspecte ale culturii și civilizației africane)*, traducere de Ion Roman, București, Editura Meridiane, 1985.
75. Funkenstein, Amos, *Teologie și imaginație științifică din Evul Mediu până în secolul al XVII-lea*, traducere din engleză de Walter Fotescu, București, Humanitas, 1998.
76. Huizinga, Johan, *Homo ludens. Încercare de determinare a elementului ludic al culturii*, traducere din olandeză de H. R. Radian, cuvânt înainte de Gabriel Liiceanu, București, Editura Humanitas, 2002.
77. Idel, Moshe, *Ascensiuni la cer în mistica evreiască. Stâlpi, linii, scări*, Iași, Editura Polirom, 2008.
78. Idel, Moshe, *Golem*, traducere de Rola Mahler-Beilis, București, Editura Hasefer, 2003.
79. Jonas, Hans, *Le principe responsabilité. Une éthique pour la civilisation technologique*, traduit de l'allemand par Jean Greisch, Paris, Flammarion, 2001.
80. Jung, Carl Gustav, *Vol. I. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, traducere de Dana Verescu și Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Trei, 2003. (studii publicate între 1933 și 1955).
81. Junger, Ernst, *Passage de la ligne*, Christian Bourgois Editeur, 1997.

82. Kuhn, Thomas, *Structura revoluțiilor științifice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.
83. Lévi-Strauss, Claude, *Mitologice I. Crud și gătit*, traducere și prefață de Ioan Pânzaru, București, Editura Babel, 1995.
84. Marino, Adrian, *Hermeneutica lui Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.
85. Muscă, Vasile, *Introducere istorică în filosofie*, Cluj-Napoca, Editura Biblioteca Apostrof, 1999.
86. Negulescu, P. P., *Filosofia Renașterii*, prefață de Răzvan Theodorescu, ediție îngrijită de G. Pienescu, București, Editura Eminescu, 1986.
87. Otto, Rudolf, *Despre numinos*, traducere din germană Silvia Irimiea și Ioan Milea, București, Editura Humanitas, 2006.
88. Otto, Rudolf, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 2002.
89. Platon, *Timaios, Opere complete IV*, ediție îngrijită de Petru Creția, Constantin Noica și Cătălin Partenie, București, Editura Humanitas, 2004.
90. Propp, Vladimir Iakovlevici, *Morfologia basmului*, traducere de Radu Nicolau, studiu introductiv și note de Radu Niculescu, București, Editura Univers, 1970.
91. Puech, Henri-Charles, *Despre gnoză și gnosticism*, traducerea din limba franceză Cornelia Dumitru, București, Editura Herald, 2007.
92. Scholem, Gershom, *Cabala și simbolistica ei*, traducere din germană de Nora Iuga, București, Humanitas, 1996.
93. Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului*, prima parte Formă și realitate, traducere de Ioan Lascu, Craiova, Editura Beladi, 1996.
94. Spengler, Oswald, *Declinul Occidentului. Schiță de morfologie a istoriei universale*, partea a II-a Perspective ale istoriei universale, traducere de Ioan Lascu, Craiova, Editura Beladi, 1996.
95. Taubes, Jacob, *Escatologia occidentală*, traducere și note Maria Magdalena Anghelescu, Cluj-Napoca, Editura Tact, 2008.
96. Walker, Daniel Piking, *Magia spirituală și angelică. De la Ficino la Campanella*, traducere de Maria Genescu, București, Editura Herald, 2010.

97. Wittgenstein, Ludwig, *Cercetări filozofice*, traducere din germană de Mircea Dumitru și Mircea Flonta, București, Humanitas, 2004.
98. Wittgenstein, Ludwig, *Lecții și convorbiri despre estetică, psihologie și credința religioasă*, traducere din engleză de Mircea Flonta și Adrian-Paul Iliescu, București, Editura Humanitas, 2005.
99. Wunenburger, Jean-Jacques, *Imaginariile politicului*, traducerea din franceză de Ionel Bușe și Laurențiu Ciontescu-Samfireag, București, Editura Paideia, 2005.
100. Yates, Frances, *Art of Memory*, London, New York, Routledge, 1999.